

Rapport från antikvarisk kontroll av byggnadsvårdsprojekt

Upprustning av bostadshus på
Fastigheten Dyrön 1:339
Rönnängs socken, Tjörns kommun

BOHUSLÄNS MUSEUM

Rapport 1999:42

Tomas Brandt

Innehållsförteckning

1. BASFAKTA

OBJEKT
BESKRIVNING
BYGGNADSHISTORIA
RENOVERINGSHISTORIA
KULTURHISTORISK STATUS

2. PROJEKTFAKTA

BESTÄLLARE
BIDRAG FRÅN LÄNSSTYRELSEN
TILLSTÅND
TID
PROBLEMBILD
AKTUELLA ÅTGÄRDER
ARBETSBEKRIVNING
MÅLSÄTTNING MED PROJEKTET
ANTI-KVARISK MÅLSÄTTNING

3. UTFALL

UTFÖRDA ARBETEN
SÄRSKILDA PROBLEM UNDER ARBETETS GÅNG
AVVIKELSER FRÅN ARBETSBEKRIVNING
UPPFÖLJNING AV ANTI-KVARISK MÅLSÄTTNING
BYGGNADSHISTORISKA IAKTTAGELSER GJORDA UNDER ARBETET
GODKÄNNANDE

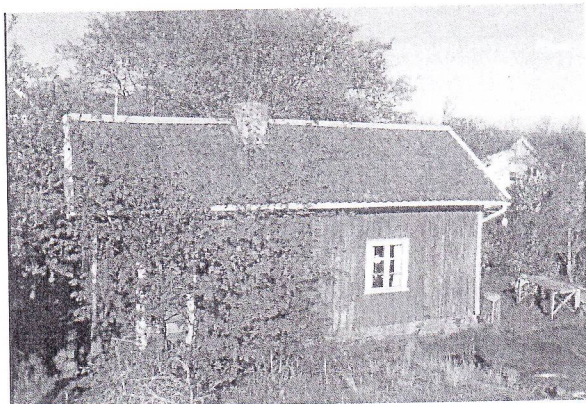
4. MEDVERKANDE I PROJEKTET

ENTREPRENÖRER
LEVERANTÖRER
BYGGMÖTEN
ANTI-KVARISK KONTROLL

1. BASFAKTA

Objekt

Bostadshuset på fastigheten Dyrön 1:339, Rönängs socken och Tjörns kommun.

Huset som det såg ut innan arbetena startade. Utanför köksingången till vänster fanns tidigare en förstu.

Beskrivning

Huset är ett enkelhus, med rum och kök i bottenvåningen och ett inrett gavelrum på vinden. Huset var rött med vita och blå fönster före arbetena startade, men har återfått den vita färgsättning det hade tidigare. På östsidan finns en veranda.

Huset ligger i en sluttning i ett område med flera äldre hus, såväl enkelhus som detta och större dubbelhus. Husen ligger ganska tätt.

Huset har fönstersnickerier mm som troligen är bevarade från ursprungstiden.

Byggnadshistoria

Huset är uppfört 1854 av Anders Olsson, fiskare, och Laurina Andersdotter. De hade sex barn varav tre uppnådde vuxen ålder.

Det har haft en tillbyggnad på västsidan utanför köket, som nu är borta.

Några av husets fönster hade fortfarande vackra ursprungliga fönstersnickerierna kvar.

Husets historia är dokumenterad i "Husen på Dyrön byggda mellan åren 1818-1930", som är ett häfte med resultatet av ett studiecirkelarbeta på Dyrön.

Renoveringshistoria

Huset har genomgått åtminstone en större renovering, med bl a ommurning av murstocken, sannolikt tidigt under 1900-talet eller 1800-talets slut.

Kulturhistorisk status

Huset ingår inte i någon utvald kulturmiljö.

2. PROJEKTFAKTA

Beställare

Ägarna, Kristin och Anders Broström.

Bidrag från Länsstyrelsen

Bidrag beviljades enligt beslut 990416, ersatt av beslut 990831, för arbeten med den skadade timmerstommen och murstocken.

Tillstånd

Tillstånd till arbetena har inte erfordrats.

Tid

Arbetena genomfördes sommaren-hösten 1999.

Problembild

Huset hade ett stort upprustningsbehov. Taket var redan åtgärdat, men kraftiga rötskador fanns i de nedre stockvarven runt om. På vissa platser var timret helt borta. Även bjälklagen, framförallt kökets, hade kraftiga rötskador.

Orsaken var bl a att marknivån med tiden vuxit upp runt huset, vilket särskilt på norrsidan i den

Västfasaden efter det att panelen tagits ned. Partiet under fönstret var redan tidigare avlägsnat p g a rötskador.

åt norr sluttande terrängen innebar att vattnet som kom från sluttningen ovanför inte leddes undan utan gick rätt in i timmer och köksgolv.

Dessutom hade murstocken på vinden och skorsten ovan tak stora brister och var utdömd.

I övrigt fanns flera brister, bl a var delar av panelen dålig, och alla fönster var i behov av renovering.

Närbild på ett av de kraftigast rötskadade partierna, där det mesta gick att gräva ut med handen.

Aktuella åtgärder

En totalreparation av huset. I denna reparation berördes stomreparation och murstock av bidragsbeslutet.

Arbetsbeskrivning

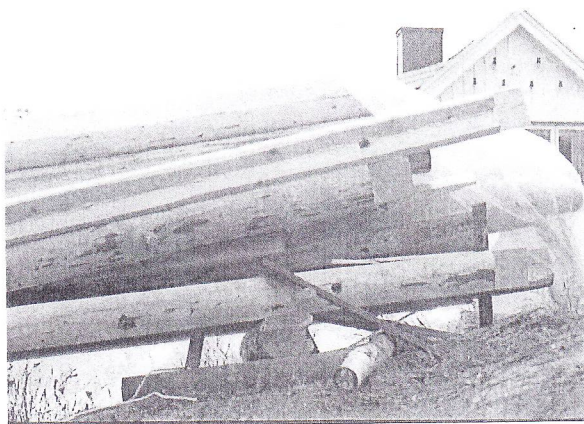
Till grund för bidragsbeslut låg arbetsbeskrivning upprättad av sökande, daterad 990131.

Målsättning med projektet

Målet med arbetena har varit att göra huset brukbart, med bibehållande av husets karaktär.

Antikvarisk målsättning

- Att timmerskadorna repareras med användande av traditionell timmerteknik.
- Att murstocken repareras utan att den moderniseras.
- Att bevarade äldre detaljer som fönster, fönstersnickerier etc repareras/reoveras och inte byts ut mot nytillverkade.

3. UTFALL

Utförda arbeten

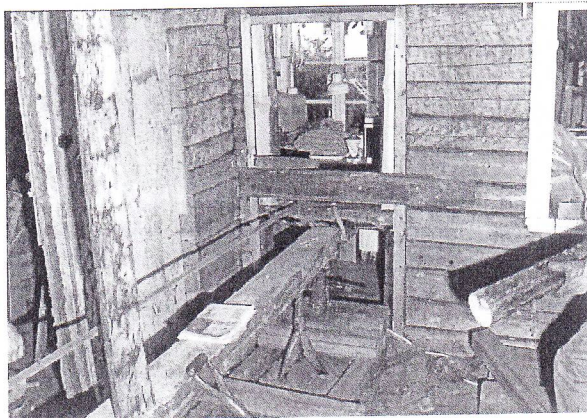
Stomme

Grund, sockel: Grunden har stabiliserats. Eftersom den har sjunkit något, har murats på ett skift med 10 cm höga Lecablock ovanpå den gamla stengrunden för att höja huset till den höjd det haft tidigare.

Stomme: Kraftiga rötskador i de tre-fyra nedre stockvarven har reparerats genom att dessa nedre stockvarv helt har ersatts med nytt timmer.

Exteriör

Fasad: Rötskadade panelbrädor ersatta med nytt virke. Ommålning.

Huset hissades upp på domkrafter. Därefter avlägsnades de nedre skiften med rötskadat timmer. Stengrunden byggdes på några centimeter, och därefter passades det nya timret in, och huset hissades ned igen.

Ovan: De nya timmerstockarna innan de passades på plats i huset.

Takbeläggning: Översyn av tegeltaket och komplettering av saknade pannor.

Undertak, takstolar: Undertaket reparerat.

Dörrar: Vid slutbesiktningen ännu ej åtgärdade.

Fönster: Renoverade.

Snickerier: Ursprungliga snickerier behålls.

Färgsättning: Huset var rött när arbetena inleddes, men har varit vitt tidigare under 1900-talet. Man har återgått till den vita färgen.

Interiör

Planlösning: Ingen förändring.

Golv: Nya trägolv, kilsågade i fallande bredder.

Väggar: Vid slutbesiktningen ännu ej åtgärdade.

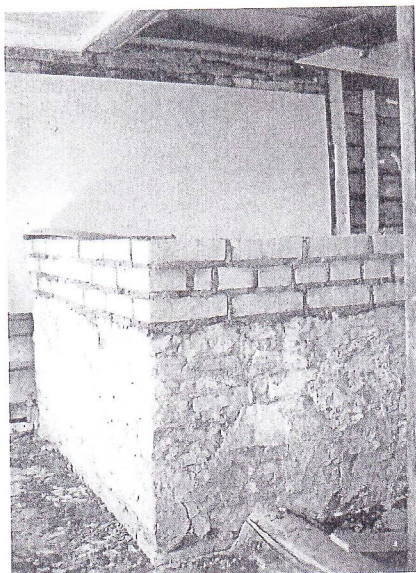
Listverk: Ursprungliga lister behålls, kompletterat med nya där lister saknas.

Tak: Vid slutbesiktningen ännu ej åtgärdade.

Tekniska installationer

Murstock/eldstad: Helt nymurad, med bakugn och vedspis, med ett utseende så nära det befintliga som var möjligt med hänsyn till dagens krav.

Bakugnen under ommurning. Det nedersta partiet är av gråsten, med rester av ursprungliga putsytor kvar.

El : Nydraget

Vatten/Avlopp: Nytt

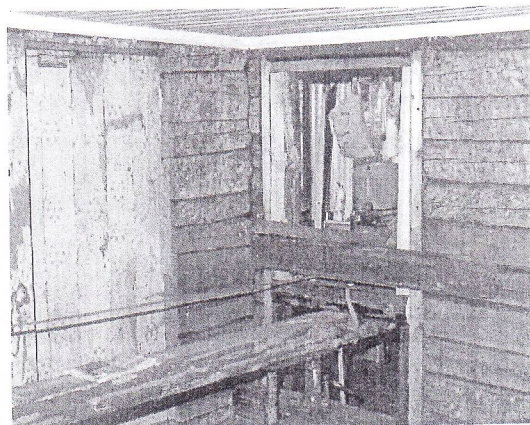
Markarbeten

Marknivåer: Marknivåer runt huset har justerats så att grundmuren nu är fri runt om.

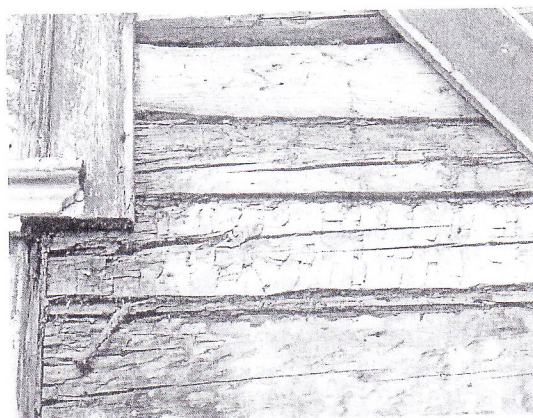
Särskilda problem under arbetets gång

Ursprungligen var avsett att riva murstocken ner till vindsbjälklaget. När murningsarbetena började, visade det sig dock att bakugnsvalvet höll på att falla in, beroende på att muren på ena sidan bakugnen höll på att kalva från den andra sidan. Man blev tvungen att riva ända ned till underkant bakugn, vilket motsvarar 60-70 cm över golvnivå.

Dessutom var bärningen av skorstenen vid bjälklagsgenomföringen gjord på ett sådant sätt att det inte skulle godkännas vid en nymurning. Detta tillsammans med att den nymurade skorstenen måste få separata pipor (4 st) gjorde att murningen ovanför bakugnen med spiskåpa och bjälklagsgenomföring inte kunde bli exakt som tidigare. Den blev dock så lik som var möjligt.

När timmerstommen frilades blev det tydligt att den bestod av flera generationer timmer; varav vissa var återanvända. På bilden ovan ser man att de övre stockarna har spår efter invändig lerklining, något som saknas på stockarna nedanför. På bilden nedan ser man huggspår på en av stockarnas utsida. Denna sida har naturligtvis varit vänd inåt.

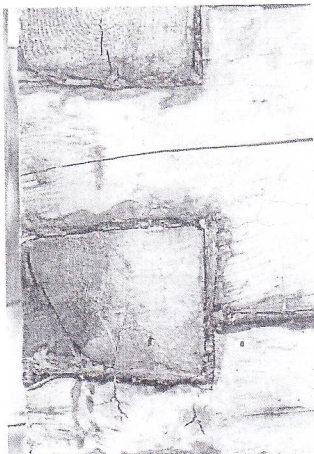
Avvikelser från arbetsbeskrivning

Förutom att mer av murstocken fick rivas, inga.

Uppföljning av antikvarisk målsättning

De uppsatta målen har nåtts.

Huset var timrat med slätknut, avsett att panelas från början. Drevningen mellan stockarna har utvändigt förseglats med något som förefaller vara rödtjära, men även en gråaktig hårdnad massa hade använts.

Byggnadshistoriska iakttagelser gjorda under arbetet

När timmerstommen frilagts kunde man se tre intressanta saker:

- Ursprungligen hade huset på framsidan haft en ingång utifrån direkt till ett vindfång, placerat i köket. Från vindfånget har det funnits en dörr till köket och en dörr till rummet. Vindstrappan har då funnits i andra ändan av köket. Detta har ändrats när verandan byggdes. Då sattes dörren till köket igen och en dörr togs upp från verandan in i rummet. Vindfånget togs då bort.

- De frilagda timmerväggarna visade att timret i huset var av olika ålder. En del hade spår efter lerklining, andra hade inga ytbehandlingsspår. Någon stock hade lerkliningsspåren på husets utsida, och uppenbart är att timmerstommen innehåller timmer som är återanvänt tillsammans med timmer som var nytt då huset byggdes. Timret på norrgaveln hade dessutom andra dimensioner och knutar, och kan även det vara återanvänt.

-Drevningen mellan stockarna var på utsidan bestruken med en idag hårdnad massa som på delar av huset var röd och på andra delar grå. Det gick inte på ett enkelt sätt att se vad det var för massa, möjligen någon kitt/tjärblandning.

Godkännande

Arbetena har godkänts vid antikvarisk slutbesiktning 990921.

4. MEDVERKANDE I PROJEKTET

Entreprenörer

Timmerarbeten: Bo Trudevall/Bygg-ROT, Leksand.

Murare: Bengt Olsson, Tjörn

Leverantörer

Färg: WIBO linoljefärg.

Timmer: Bo Trudevall.

Byggmöten

Samrådsmöten har hållits med de olika hantverkarna.

Antikvarisk kontroll

Antikvarisk kontroll har utförts av Tomas Brandt, Bohusläns museum.

Uddevalla i januari 2000

Tomas Brandt, antikvarie

Göteborg 990131

Arbetsbeskrivningar

Nedan beskrivs tre olika projekt. Ansökan gäller vart och ett av dessa, oberoende av varandra.

1. Renovering av spis och murstock.

Den befintliga spisen och murstocken uppfyller inte de krav som ställs av sotaren i distriktet. Vi får inte elda i den. Det beror dels på att en stor del av den är murad med dåligt bruk (ungefär lera) och dels på att nu gällande regler för avstånd till brännbart material i väggar inte är uppfyllda.

Spisen består av en bakugn och en järnspis som är infälld i det som förmodligen ursprungligen varit en öppen eldstad. Det finns i övre delen av stocken endast en rökkanal. Järnspisen är i dåligt skick men går att reparera. Spisens dimensioner framgår av bifogad ritning.

De alternativ som står till buds är följande:

-Installera enbart elektrisk uppvärmning i huset och låt spisen vara oanvänd. Husets elsystem måste då förbättras.

-Sätt in ett plåtrör från baksidan av järnspisen och dra upp det i befintlig skorstenspipa.

-Renovera hela spisen inklusive bakugn till ursprungligt men godkänt skick, dock med järnspis. Det enklaste sättet att göra detta är förmodligen att riva större delen och bygga upp det på nytt med i huvudsak befintligt tegel.

De första två alternativen kosta ungefär lika mycket. Ansökan gäller extrakostnaderna för det tredje alternativet.

Arbetet omfattar följande moment:

1. Rivning av skorsten och spis ned till 0,5 m över köksgolv.
2. Murning av ny spis och skorsten med rökkanal för bakugn och järnspis samt imkanal.
3. Exteriören av spisen återställs till ursprunglig grov finish.

Hela arbetet utförs av fackman.

2. Timmerbyte i stomme

På grund av diverse, numera eliminerade, orsaker finns skador i husets timmerstomme. Bottensyllen är skadad pga för litet avstånd till marken längs två väggar. Skador finns under vissa fönster pga läckage. På ett ställe finns skador längre upp, sannolikt pga tidigare läckage i taket. Dessutom saknas timmer i ett parti där det tidigare funnits en utbyggnad (borttagen på 60-talet). En timmerman som inspekterat huset har bedömt att syllen runt om samt upp till 5 lager på vissa ställen måste bytas. Totalt uppskattade han att ca 30 nya stockar behövdes. Husets dimensioner framgår av bifogad ritning.

Arbetet omfattar följande moment:

1. Demontering av skorstensstock, ytterpanel, fönsterbågar och golv.
2. Lyftning av huset med domkrafter.
3. Demontering av dåligt timmer.
4. Tillverkning och montering av nytt timmer som ersättning för det dåliga.
5. Timring av vägg där timmer saknas.
6. Återmontering av golv, fönster, panel och skorsten.

I detta projekt (2. Timmerbyte i stomme) ingår endast punkterna 2-5 ovan. Punkterna 1 och 6 ingår istället i projekten 1 och 3 beskrivna här eller utföres utanför de sökta projekten.

Det nya timmer som sättes in sågas/hugges på samma sätt som husets originaltimmer.

Jag bedömer att det här projektet kräver en hantverksskicklighet som är betydligt större än vad som är tillgängligt inom familjen. Arbetskostnaden blir därför den största utgiftsposten.

Alternativet till det ovan beskrivna arbetet är att ersätta den dåliga bottensyllen med en sågad tryckimpregnerad syll och att sätta in konventionella regler i övriga skadade partier. Material- och transport-kostnaderna kommer att bli lägre och arbetet kräver inte samma hantverksskicklighet. Det kan därför utföras av min man med lite hjälp av goda grannar och vänner i kritiska skeden. Arbetskostnaden försvinner därmed.

2. Byte av golv

Golven i stugan har skadats pga fukt underifrån. I köket beror det framförallt på att marknivån utanför huset tidigare har legat i höjd med golvet. Detta är numera åtgärdat och dränering har lagts ned runt huset.

Avsikten med golvrenoveringen är att dels få en långsiktigt hållbar lösning, dels få en estetiskt tilltalande lösning i överensstämmelse med vad som var vanligt då huset byggdes. Vi tänker därför gräva bort en del av den sand som det nuvarande golvet vilar på och ordna ventilation under. Golvet, som skall vila på 150 mm bjälkar och en central bärlina, skall vara utfört av breda oxhyvlade brädor och spikat med synliga handsmidda spik. Golvets dimensioner framgår av bifogad ritning.

Arbetet omfattar följande moment:

1. Demontering av befintligt golv.
2. Utgrävning av sand och öppning av ventilationshål i grund.
3. Tillverkning av golvbrädor (fogning, spontning och oxhyvling).
4. Montering av bärlina och regler. Fästes i bottensyll.
5. Läggnig av golv, spikning med handsmidda spik.

Huvuddelen av arbetet utför vi själva. Ansöka gäller endast tillverkning av golvbrädor, ökade transportkostnader samt den ökade kostnaden för handsmidda spik.

Datum
1999-09-21

Handläggare
Tomas Brandt

Lst Dnr
222-4274-99

BM Dnr
70/99

ANMÄLAN OM ANTIKVARISK SLUTBESIKTNING

för byggprojekt med byggnadsvårdsmedel

Objekt: Bostadshus på Dyrön

Kommun:
Tjörn

Ort:
Dyrön

Socken:
Rönnäng

Fastighetsbeteckning:
Dyrön 1:339

Ägare:
Kristin o Anders Broström

Närvarande vid besiktningen:
Kristin Broström
Tomas Brandt

Adress:
Skattkärr 5
433 70 Sävedalen

Beskrivning, tillstånd före åtgärder:

Huset som är från mitten av 1800-talet var i stort behov av upprustning. Framförallt fanns stora rötskador i de nedre stockvarven i stort sett runt om hela huset. Golvbjälklagen hade också rötskador, framförallt i köket, och murstocken med skorstenspipa var inte eldningsduglig.

Utförda åtgärder:

Husets renovering är ännu inte slutförd, men de stomreparationer som ansökan avsåg är slutförda:

Husets tre-fyra nedre stockvarv har ersatts med nytt timmer runt om, och nya bjälklag och golv har lagts in. Murstocken med spis-bakugnskomplex och ny skorsten ovan nock har murats om, så nära det ursprungliga utförandet som möjligt med hänsyn till dagens krav på utformning av rökgångar och bjälklagsgenomföringar.

Taket har reparerats tidigare, panelen är under återuppsättning och fönstren är under renovering. Äldre utvändiga snickerier är tillvaratagna.

Utbetalning av bidrag tillstyrkes.

Tomas Brandt, antikvarie.